

Z P R A V O D A J S B Ě

Informace pro členy Společnosti

b r a t ř í Č a p k ů /SBČ/

8. číslo

prosinec 1978

I. K DÍLU A ŽIVOTU BRATŘÍ ČAPKŮ

Za bratrem Karlem.

/Ze sbírky Josefa Čapka „Básně z koncentračního tábora/

Jak povědět všem, ty památko svatá,
Jaký jsi byl, jaký jsi, bratře Karle, byl

Ó květiny a ptáci a ty, čarovné mámení
motýlích křídel, on vás miloval,
i tebe on měl rád, ty tvrdý kameni,
a vás, zelení hájové, vás hory, řeko tebe,
tebe, ty modře usměvavé, bílé obláčky nebe,
i vánku šepot tichý i déšť a větru noční kvíl,
on všechny věci světa vezdejšího miloval,
všemu, co jívalo ho, z nejlepších svých sil
on celé srdce své i světlou mysl věnoval
a všemu účastným a věrným bratrem byl,
on po smrti vám všem podává ještě lásku svou
a ještě promlouvati bude věrným bratrstvím
k těm, kteří po nás přijdou, k našim budoucím,
kdož zase po nás slávu života a jeho bídu
ponesou.

Milý pane doktore Čapku,

zajisté už víte o triumfálním úspěchu, který včera večer tady měla Vaše BÍLÁ NEMOC, ALE JÁ BYCH Vás o tom rád informoval z vlastního zážitku a řekl Vám, jak mimořádně hra zapůsobila na naše obecenstvo a na nás, kdož jsme byli při tom. Upřímně Vám k úspěchu blahopřeji. Nemohu ani dost obdivovat mistrovskou smělost, s níž se zmocňujete divadla a již zvládáte jeho prostředka, abyste uskutečnil a vyjádřil svůj myšlenkový a ideová záměr. Ve hře fantastičnost a symbolika, s nimiž se setkáváme i ve Vašich prózách, a stejně jako tam i zde jsou spojeny s postava-mi živými a plastickými. Zdejší představení bylo znamenité a Deutsch v hlavní roli podstatně přispěl svým vynikajícím uměním k úspěchu.

V poslední době jsem se Vámi tolik obíral, že je pochopitelné, přeji-li si vyslovit Vám svůj vděk. Četl jsem Váš román VÁLKA S MLOKY, který naštěstí byl přeložen do němčiny. Už dlouho mne žádná próza tak neupoutala a nestrhla. Váš satirický pohled na propastné šílenství Evropy má cosi absolutně velkolepého a člověk si protrpí tato šílenství s Vámi, když sleduje groteskní a úděsné vyprávění, jehož fantastika má podmaňující a naléhavou životnost. Nemám dost slov, ale snad Vám postačí, když prostě naznačím, jak hluboce na mne kniha zapůsobila a jak obdivuji Váš umělecký růst.

Měl jsem jakousi naději, že se toto léto setkáme, neboť předpokládám, že i když ne na kongres PEN-klubu, že přijedete na zasedání Stálého výbor v Paříži. Měl jsem to rovněž v úmyslu, ale vrátil jsem se z cesty do New

Yorku tak unaven a zchvácen, že jsem Paříž musel odřici. Trápí mne ischias, který se cestou zle zhoršil a snad se ho zbavím v některých lázních, asi v Ragazu. Lékař mi zakázal především cestování a tak jsem se musel v Paříži omluvit.

Bylo by krásné, kdyby Vás cesta zavedla do Švýcar. Je však pravděpodobnější, že my zase přijedeme k Vám do Prahy. Přijměte mé srdečné kolegiální pozdravy a přání.

Vám velmi oddaný
V Curychu 21.5.1937 Thomas Mann

K typologické problematice románu K. Čapka
/Z přednášky univ. Prof. dr. Františka Buriánka, Dr Bc pro VIII. Mezinárodní sjezd slavistů v Záhřebu 1978./

Jaké jsou základní společenské problémy této epochy a jak se odrážejí v typologii románového žánru? První je krize buržoazní společnosti a v souvislosti s ní krize jednoty individua a společnosti. Druhý je vnitřní rozpor moderní technické civilizace, kdy za prudkým rozvojem vědecko-technické revoluce zaostává rozvoj sociální i rozvoj humanistického vědomí a cítění, kterýžto rozpor začíná ohrožovat příští osudy lidstva. Třetím je vybudování socialistické společnosti jako východiska pro řešení všech problémů.

Postupující rozklad měšťácké společnosti, který se markantně projevil ve zkomercionalizování všech lidských vztahů, v nebezpečném růstu nacionalismu po celé Evropě, jenž vyvrcholil v první světové válce, ale bohužel v ní, v jejím nesmyslném vraždění nezanikl,

v imperialismu, který si začal rozdělovat svět a ve fašismu dostoupil až k světovládným choutkám, vyvolal žánrový typ románu, satiricky pranýřujícího tyto negativní nebezpečné jevy. Formou, jakou mohly být hyperbolizovány tyto jevy a zobecněny do rozměrů světových, byly utopie.

V evropském rámci tento žánrový typ společenské satirické utopie reprezentuje Anatole France svým OSTROVEM TUČŇÁKŮ. V českém románu je tu nejvýznamnějším dílem TOVÁRNA NA ABSOLUTNO Karla Čapka. Víc než její fejtonový původ a způsob kompoziční, v němž se vytrácela pevná syžetová konstrukce a zůstávala jen mozaika situací a anekdotických příhod, nás musí zajímat její ideový záměr. Čapek silněji než A. France uplatňuje fantastický výmysl - v tomto případě je uveden v souvislosti s rozbitím hmoty, tedy s vědeckotechnickým vynálezem. Ale shodně s A. Francem si Čapek klade za cíl podat kritický obraz soudobé společnosti, zejména satiricky reagovat samu kapitalistickou základnu společnosti. Buržoazní politiku, buržoazní nacionalismus, imperialistickou válku. Na ní rozdíl od A. Franc, který své satirické výpady konkretizuje na francouzskou realitu současnou a minulou, Čapek zobecňuje svou groteskní fantastiku dobové skutečnosti do všelidské platnosti a k závěrům až filozofickým ve smyslu humanismu, názorové tolerance a odporu k jakémukoli násilí. Karel Čapek se ovšem tímto dílem zařazuje do světové prózy nemilosrdně odhalující poválečný svět.

Druhou stránkou vývojového procesu krize kapitalistické společnosti byla proměna psychiky člověka. K jejímu postižení, k její hluboké analýze směřoval druhý hlavní proud světové románové tvorby 20. věku. V této linii, jež do středu svého zájmu postavila individuum a prohloubila svou analytickou sondu do jeho psychiky, vzniká v soudobém evropském kontextu typ románové tvorby, který se už výlučně soustřeďuje k samým duševním procesům v jedinci a chce postihnout nejen vědomí, ale i podvědomí člověka. Někdy bývá tento žánrový typ označován jako depersonalistický, neboť prokazuje proces stupňujícího se rozkladu společnosti, zbavené společenské závaznosti a perspektivnosti.

I v této souvislosti můžeme jmenovat Karla Čapka. Jeho románová trilogie má ve smyslu žánrové typologie nejbližší k této světové linii psychologického románu, analyzujícího do hloubky niterní svět jedince. Introspektivní sebepoznání se skeptickými otázkami po jednotě lidské osobnosti je obsahem románu OBYČEJNÝ ŽIVOT. Ovšem právě tu si můžeme osvětlit specificky čapkovské a možno říci i české zpracování tohoto problému: od skepse a přes ni jde hrdinova sebeanalýza k pozitivnímu závěru, k poznání jednoty lidské osobnosti, od rozkladu osobnosti jde k jejímu novému skladu, od relativistického zpochybnění k objevu kladných hodnot života i člověka v jeho rozmanitosti, v bohatosti jejich možností. A dále: nalezení této pravdy, tohoto životního kladu, má už ráz a smysl zároveň společenský: Čapkův hrdina dochází k pochopení bratrských kontaktů člověka s druhými lidmi a autor v

závěru trilogie vyslovuje dokonce humanistické opodstatnění demokraticismu.

Obdobné osobité znaky českého a čapkovského humanismu, který nemůže pasivně zůstat ve výchozím stadiu skepse a rozkladné analýzy, ale aktivně se probouje k jistotám a ke kladným životním hodnotám, nalezneme v ostatních dílech románové Čapkovy trilogie, v HORDUBALOVĚ a POVĚTRONĚ. Ony také patří do rámce žánrového typu, jaký představuje OBYČEJNÝ ŽIVOT. A nemůžeme o něm jednostranně říci, že je to žánr psychologický, ale také ne, že je to žánr sociální /HORDUBAL/, nebo žánr exoticko-dobrodružný /POVĚTRONĚ/. Jde vždy o hlubokou niternou sondu do samé podstaty člověka - jedince, do jeho psychologie, ale také do jeho etiky i noetiky. Všechny tyto tři romány mají dimenzi filozofickou, nebo snad jednoduše řečeno obecně lidskou, která vytváří originální novátorský přínos Karla Čapka k typologické rozrůzněnosti evropského románu 20.století.

Tato osobitá kvalita obecného etického smyslu a poslání je novým, společensky funkčním přídatkem k tradiční románové formě Čapkovy PRVNÍ PARTY, která nebyla ani sociálním románem z hornického prostředí, ani psychologickým románem o názorovém a citovém dospívání mladého hrdiny. ŽIVOT FA DÍLO SKLADATELE FOLTÝNA také není jen pronikavá analýza psychiky patologicky vychýlené - a už vůbec ne relativistické zpochybnění jednoty lidské a umělecké osobnosti, ale realistický, třeba v pluralistické skladbě vytvářený obraz lidského typu se zásadní etickou tezí, zcela určitou a žádným relativismem nezpochybněnou.

Literatura našeho století vedle uvedených tematických a problémových okruhů zobrazuje také ten proces, v němž se proměňuje revolučně sama podstata společenského řádu, proces vzniku a budování socialismu V evropské literatuře připadl tento úkol především literatuře sovětské. V tomto směru nepřinesl Karel Čapek podstatnějších hodnot do vývoje světového románu. Jenom PRVNÍ PARTA naznačila, že Čapek právě v dělnickém prostředí, v solidárně kolektivistickém duchu záchranné hornické čety spatřuje pozitivní hodnoty reálné lidskosti, potřebné pro tehdejší národní společnost, jež brzy měla čelit mnichovské katastrofě. Tímto románem se Karel Čapek ještě do proudu socialistické literatury naší a světové nezařadil. Vstoupit do socialistické epochy jako její účastník a spolutvůrce mu zabránila smrt - právě před čtyřiceti lety.

Karel Čapek a Anton Čechov

/Z projevu prof. dr. Otakara Vočadla pro anglické vysílání čsl. rozhlasu dne 11.I.1960/

Když hovořil o spisovatelích světové pověsti, jejichž díla by měli znát všichni inteligentní čtenáři, poukázal pan Martin Esslin z BBC na Karla Čapka, na toho velikého a zanedbávaného spisovatele, jak se vyjádřil. V cizině dosáhla Čapkova popularita vrcholu před třiceti lety, ale ve své vlasti už rozhodně zanedbáván není. Nová vydání jeho knih jsou vždycky okamžitě rozebrána a zdravý vliv jeho jasného hovorového stylu na současnou spisovatelskou generaci je nesporný.

Čapek zemřel ve věku čtyřiceti osmi let. Když se o jeho předčasné smrti o vánocích 1938

dozvěděl Bernard Shaw, prohlásil s lítostí: „Ještě nejméně čtyřicet let toho mohl světu tolik dávat.“

Náhodou i jiný Shawův oblíbený spisovatel, Anton Čechov, který českým čtenářům je drahý už pro svoje jméno - jeho děd se jmenoval Čech - přišel na svět v lednu, přesně třicet let před Čapkem. I on zemřel na vrcholu svých schopností - ve čtyřiceti čtyřech letech. Nemá smysl se dohadovat, co by tito dva velcí autoři byli ještě dokázali, kdyby jim bylo bývalo dopřáno dožít se úctyhodného věku Shawova. Už to všechno, co ti dva neúnavně pracující nemocní lidé v té krátké době vyměřené jim osudem opravdu dokázali, už to je zázrak. Já mohu jen dosvědčit, že Čapek měl v úmyslu napsat celou stovku knih a pokusit se o všechny možné literární žánry. S tímto plánem se mi svěřil, když v roce 1924 dlel u nás v Surrey. Bohužel jen polovinu toho ambiciózního snu mohl realizovat Ale mnohost a rozmanitost žánrů, témat a stylů, jež nacházíme v jeho díle, je vskutku ohromující; verš, próza drama - nic pro něho nebylo nedosažitelné.

Stejně jako Čechov zahájil svou literární dráhu krátkými črtami a povídkami a oba, Čechova i jeho, přivábilo později jeviště, jehož neodolatelné kouzlo je mimochodem přivedlo i do manželství s herečkami, které se proslavily v jejich hrách. Ale jejich dráhy vykazují i jiné zajímavé podobnosti. Oba pocházeli ze selského rodu; Čapkův dědeček byl emancipovaný nevolník, který si od svého pána vykoupil svobodu. Čechov byl venkovským lékařem - jako Čapkův otec. Mladý Karel Čapek měl jít v otcových šlépějích, a i když se obrátil k literatuře a stal se doktorem filoso-

fie, blízký kontakt s medicínou - jako u Čechova - nezůstal určitě bez vlivu na jeho vědecky zaměřené myšlení. U obou spisovatelů byla nejednou předmětem obdivu naprostá přesnost faktů; skutečnosti, o nichž píší, jsou vždycky správné. Všimněte si také, že Čechov má ve svých hrách /s výjimkou Višňového sadu/ nějakého lékaře a Čapek napsal vynikající hru, jejímž hrdinou je lékař. Práce pro noviny dostala oba spisovatele do styku s životní realitou, a ačkoli byli oba křehké konstituce, pracovali s udivující energií.

Pozoruhodná je i příbuznost jejich povah: jejich citlivé sociální uvědomění /Čechova namáhavá cesta přes Sibiř, aby poznal hrůzy sachalinských trestaneckých osad, Čapkovy exkurze do čtvrtí chudáků/; jejich morální odvaha /Čechovův odchod z Akademie, když byl odtamtud na přání samovládců vyloučen Gorkij, a Čapkova rázná obrana levicových básníků/.

Když jsem ve dvacátých letech žil v Anglii, tito dva zanícení humanisté byli tam nejznámějšími slovanskými autory. Ovšemže mezi nimi existují i výrazné rozdíly. Každý žil v jiných poměrech, v jiné době. Čechov nemohl uniknout rdousící autokracii, která dusila veškerou iniciativu bouřící se inteligence; proto ten tón bezmoci a deziluze v jeho hrách a nejlepších povídkách. Čapek naopak psal v prvním rozkvětu české národní nezávislosti. Nebyl Čechovovým žákem. Ale i on si uvědomoval krutost a nespravedlnost života a přinejmenším v jedné ze svých knih dává najevo stejné rozčarování a stejné porozumění pro lidskou křehkost jako ruský klasik. Mám na mysli knihu devíti povídek, kterou stavím nesmírně vysoko jako dokonalý příklad Čapkova mistrovství. Ta kniha vyšla v březnu 1921 a už její titul

zní čechovovsky: TRAPNÉ POVÍDKY. Když jsem se rozhodl přeložit ji do angličtiny, Čapek se tvářil skepticky. To není kasovní kniha, říkal. Ani nakladatelé se netvářili optimisticky. Nicméně se mi podařilo uveřejnit většinu povídek v londýnských literárních revuích. Jednu přijal Sir John Squire do jubilejního čísla London Mercury. Napsal mi:

„Obyčejně neotiskujeme překlady, ale Čapkova povídka je tak dobrá, že ji uveřejním.“ John Middleton Murry, velký obdivovatel Čechova, přijal další povídku pro The New Adelphi. Posléze v roce 1929 vyšla celá kniha pod titulem PENÍZE A JINÉ POVÍDKY. Abych jí usnadnil cestu ke čtenářům, požádal jsem Johna Galsworthyho, aby k ní napsal předmluvu. V závěru toho svého „úvodního slova“, jak svůj příspěvek sám pojmenoval, cituje přísloví: „Dobré víno nepotřebuje reklamu“ a dodává: „a dobré povídky nepotřebují předmluvu; řeknu jenom, že jsem si je přečetl s velice živým zájmem – jsou bystré, neobvyklé, mají sílu a zvláštní atmosféru.“

Dnes už byste sotva sehnali nějaký výtisk. Sklad nakladatelství byl zničen při náletu kolem roku 1940. Cílem byla sousední katedrála sv. Pavla, ale nálet způsobil hromadné vraždění knih. Kniha přesvědčivě dokázala, že Čapek byl schopen napsat realistické příběhy, které podle zesnulého profesora Olivera Eltona, soudce nanejvýš kompetentního, byly na úrovni próz Čechovových nebo Maupassantových. Snad je to škoda, že krátce potom přešel všestranný autor k románům z nukleární fyziky a k fantastickým utopiím. Ale v tomto novém hájemství byl přinejmenším průkopníkem, který literatuře zpřístupnil Věk robotů.

Japonsko poznává Karla Čapka.

/Referát dr. Vlasty Winkelhöferové o knize prof. Eiiči Čina Čapek do kapsy. /

Japonsko zná samozřejmě K. Čapka již dávno z překladů jeho děl dramatických i prozaických, ale ucelenou knižní studii o jeho osobnosti, životě a díle, z níž mají možnost si udělat celistvý obraz o jeho významu, dostali japonští čtenáři do rukou teprve v r.1975. Stalo se tak zásluhou publikace „Čapek do kapsy“ /Poketto no naka no Čapekku/, která vyšla v tokijském nakladatelství Šóbuna a kterou napsal přední japonský slavista a bohemista univ. Prof. Eiiči Čino, zabývající se studiem K. Čapka již řadu let. Ráda bych se při její vnější charakteristice vyhnula slovům „půvabná knížka“, protože by mohla působit dojmem prázdného klišé, ale jsou to přesně slova, která musí hned při prvním pohledu maně napadnout každého, komu se ocitne v rukou tato 253 stránková kniha esejů - vtipně a hojně oživená kresbami bratří Čapků, dobovými karikaturami, fotografiemi titulních obálek různých českých vydání Čapkových děl snímky Prahy a míst a osob majících vztah ke K. Čapkovi.

Kniha je rozdělena do tří hlavních oddílů nazvaných „Čapkův svět“ /Čapekku no sekai, 63 stran/, „Čapek do kapsy“ /Poketto no naka no Čapekku, 76 stran/ a „Nakonec ještě o zahradničení“ /Engei jowa, 96 stran/. Úvod knihy tvoří předmluva „Velká literatura malé země“, ve které E. Čino zasazuje Čapkovo dílo do širšího historického a kulturního kontextu a která prozrazuje autorův hluboký vztah k naší zemi.

Tímto vztahem podloženým rozsáhlými znalostmi jak přímo Čapkova díla, tak i československých a zahraničních literárně vědných studií o něm, a v neposlední řadě i dokonaleou obeznámeností s Československem, jeho historií a životním stylem /E. Čino žil dlouhá léta v Praze/, je ostatně prodchnuta celá kniha. Právě pro svůj široký informativní záběr má kniha v japonských podmínkách mimořádný význam, neboť přispívá k plnému a věrnému pochopení Čapkova díla japonskou veřejností. Autor knihy šťastně volil i styl svých esejů. Bez nejmenší akademické suchosti podává čtenáři nejen množství faktických údajů o Čapkovi a naší literatuře, ale čtivým a živým způsobem jej zasvěcuje i do tajů českého životního stylu, povahy a zvyků a i zdánlivě běžných reálií, bez jejichž znalostí však nemůže čtenář žijící v tak odlišném historicko-kulturním i společenském prostředí, jako je prostředí japonské, opravdově vychutnat všechny hodnoty, krásu a finesy Čapkových děl.

Zatímco první část „Čapkův svět“ obsahuje hlavně kapitoly věnované buď přímo jednotlivým Čapkovým titulům nebo tematickým a žánrovým celkům v jeho díle, druhá část „Čapek do kapsy“ zahrnuje spíše obecnější eseje a úvahy např. o českost Čapkova díla a o literární atmosféře doby, v níž Čapkovo dílo vznikalo. Se zjevně největším potěšením psal E. Čino patrně oddíl třetí, ve kterém jako by nejplněji rozehrál své schopnosti obratného stylisty v doprovodných studiích k ukázkám ze „Zahradníkovy roku.“ Tato část také obsahuje autorův kompletní překlad bajek „Filemon čili o zahradnictví“ a „Ezop zahradníkem“

a posmrtně vydaný Čapkových „Bajek a povídek.

Vedle doslovu je kniha doplněna ještě dvou-
dílným dodatkem nazvaným „O Karlu Čapkoví“.
První část dodatku, „Život a dílo“, obsahuje
jednak životopisnou pasáž, jednak v ní autor
v japonštině uvádí kompletní datovaný seznam
Čapkových děl, který čtenáři umožňuje učinit
si představu o rozsáhlosti a rozmanitosti
Čapkova díla. Pro československou stranu je
pak mimořádně zajímavá druhá část dodatku
nazvaná „Čapek v Japonsku“, ve které se prof.
Čino vydává po stopách historie překladů
Čapkových děl ve své zemi. Dozvídáme se, že
prvním japonským překladem z díla K. Čapka
byli „Umělí lidé“ /Džinzó ningeng/ z r.
1923, což znamená, že drama „R.U.R.“ napsané
v r.1920 bylo již za tři roky po svém
vzniku známo až v Japonsku. Překlad byl poří-
zen patrně přes francouzštinu. Hned následující-
cího roku vyšel nový překlad téhož díla /z an-
gličtiny/ pod názvem „Roboti“ /Robotto/. Kolem
poloviny 20. let se Japonsko v tištěné i
scénické podobě seznámilo s dramatem „Ze ži-
vota hmyzu“ /Muši no seikacu, 1925/ a s „Vě-
cí Makropulos“ /pod titulem „Tajná formule ro-
du Makropulos“ vyšla r.1927. Třebaže to by-
la právě dramata, jejichž prostřednictvím se
Japonsko s Čapkem seznámilo, žádná z pozděj-
ších jeho divadelních her zde již přeložena
nebyla. Za nejkrásnější knihu z Čapkova díla,
která v Japonsku vyšla před 2.světovou válkou,
považuje E. Čino „Dášenu“, kterou vydalo na-
kladatelství Šówa šobó již v dubnu 1934, tedy
pouhý rok po vydání českého originálu. Krás-
nou předmluvu k ní napsal slavný japonský
básník Haruo Sató. Zatímco pro předválečné

období byly charakteristické překlady Čapkových dramát, po válce se zájem japonských překladatelů a nakladatelství soustředil na jeho vědecko-fantastické prózy, především na „Válku s mloky“. Román byl v různých nakladatelstvích a v různých překladech vydán celkem pětkrát, z toho poslední překlad byl již z češtiny /K. Kurisu/. Vydán byl rovněž „Zahradníkův rok“, „Povídky z jedné kapsy“, Čapkovy pohádky, v různých antologiích se objevují překlady jednotlivých Čapkových povídek. Vše nasvědčuje tomu, že dílo K. Čapka má na japonském knižním trhu zelenou a že díky knize „Čapek do kapsy“ se japonská čtenářská obec brzo dočká dalších překladů.

Náboženství bez boha

/Ze vzpomínek dr. Karla Scheinpfluga na Karla Čapka. /

Už v dopise, který psal Čapek jako patnáctiletý student své první lásce Anielce, prohlašoval se za ateistu. Jeho pragmatismus odmítá jakékoliv vyšší principy ať filozofické či náboženské. Na rozdíl od W. Jamese, který je nábožensky silně zaměřen, spatřuje Čapek vlastní posvěcení života v mravním jednání a v citu důvěry, že jím získáváme skutečné hodnoty. „Jsme-li nadáni takovým citem, táži se, potřebujeme ještě absolutní odměny v posmrtném nebi...?“ V dopise adresovaném S. K. Neumannovi /5.12.1917/ píše o „tajemném zdroji pomoci a síly v něm samém, v citech dětství, lásky, dobra a zbožnosti /bez boha/“.

Přesto byl po celý život matrikovým katolíkem.

Do kostela nechodil, pokud si nechtěl pro-

hlédnout jeho architekturu, církevní dogmata odmítal právě tak jako jednotlivé články věrouky. Kdyby měl odříkávat své Vyznání víry, bylo by se asi podstatně lišilo od toho, které jsme museli drmolit ve školních hodinách náboženství. Zástupce boží na zemi nelíčil právě sympaticky jak je zřejmo například v Továrně na absolutno.

Na svém psacím stole měl vždy vedle slovníků a jazykových příruček i Bibli, kterou znal dokonale, kritizoval však biblického Hospodina pro jeho tvrdé nároky vůči sodomským, stejně Krista pro jeho nespravedlivé hodnocení Marty a polidštuje zázraky v Lazarovi.

Měl však rád jakéhosi lidového pána boha, jakousi básnickou personifikaci nejvyšší moudrosti, spravedlnosti a laskavého pochopení, kterého nechává svědčit proti vrahu Kuglerovi v Posledním soudu či kterému v roli stařečka v Krakatitu, odvážejícímu Prokopa po jeho titánských dobrodružstvích, vkládá do úst svou pragmatickou moudrost.

Tento pán bůh se objevoval trvale i v Čapkově folkloristicky zabarvené řeči. „Pozdrav pán Bůh“, vítal své přátele, „nedej pán bůh“, když měl nějaké obavy, „požehnej pán bůh“, když našel krásný hříbek, „bože, to je krása“, když se mu něco líbilo, „zaplať pán bůh“, když byl spokojen, atd.

Odmítal sice víru v odměnu v posmrtném nebi, ale vzpomínám, jak kdysi, když zemřel člověk, který mu byl blízký, a hovořili jsme o této smrti, řekl, že je těžko uvěřit, že by příroda, která s takovým marnotratným úsilím uchovává každou stopu života, odsoudila nesmy-

slně k zániku takové hodnoty jako je duch.

Podobně bylo tomu i s pověrami. Čapek se jim smál, ale pečlivě dodržoval jejich rituál, který ho jaksi okouzloval. Střepy znamenaly štěstí, zajíc přes cestu smůl dobrou zprávu bylo nutno ihned zaklepat na dřevo, když se-stra odcházel hrát, přál jí vždycky „brep-tej“, když jsem mu přinesl peníze, symbolicky je poplival a když našel na silnici podkovu, odnesl si ji domů a přibil na dveře. Těch podkov našel potom obrovské množství, protože přátelé, kteří mu chtěli udělat radost, kladli mu je na silnici, takže jich bylo záhy na Strži tolik, že by tím bylo možno vybavit slušnou podkovárnu. Potkat kominíka znamenalo ovšem štěstí, a proto když se Čapek ženil a šel jsem mu za svědka na svatbu, požádal jsem známého kominíka, který k nám chodíval, aby si tu chvíli stoupl k východu z vinohradské radnice. A Čapek zářil, když ho spatřil.

Když se přátelé jeho pověrám smáli, odbýval je „to se musí, na takové věci babička vždycky dbala“. Ta babička, to byla nejsilnější vzpomínka z Čapkova dětství. Obdivoval ji a miloval pro její moudrost, dobrotu, pro její vtip, jadrnou lidovou řeč, originální postřehy a nezdolný optimismus. V řeči se k ní stále vracel, zejména v mladších létech, citoval její výroky a pobroukával si svým hučivým hlasem její originální písničky. V článku „Jak jsem k tomu přišel“ píše o ní: „A pak jsme měli babičku, paní mlynářku z Hronova, zbožnou, moudrou a přitom veselou jako skřítek, plnou písniček, úsloví, pořekadel a lidového humoru, byla živým ztělesněním lidového ducha i jazyka našeho kraje. Čím déle píši

a pracuji v našem jazyce, tím více si uvědomuji, co všechno mám po ní a co jsem se od ní naučil a učím dodnes." A v článku o loyaltě: „Lid katolického vyznání: Nemohu si pomoci, má pro mne tvář mé babičky.“

Když zemřel, žádná instituce mu nechtěla vypravít pohřeb Národní muzeum zastrašeno fašistickou propagandou se vymlouvalo, že nemá uhlí a Národní divadlo tvrdilo, že provádí adaptace. Vypravil jsem se proto s jedním z jeho přátel do Strahovského kláštera za opatem Zavoralem se žádostí, aby mu pohřeb vypravila církev. Opat Zavoral, tehdy již tlustoučkový starý pán, nás přijal v krásné pracovně, plná světla, ozdoben insigniemi své hodnosti. S Čapkem se osobně dobře znal a byl dokonce jedním z mála lidí, které Čapek fotografoval, ač jinak lidi nikdy fotografovat nechtěl. Doktor Zavoral byl nesmírně překvapen, když se dozvěděl, že Čapek byl katolík, ale hned si to velmi pěkně vysvětlil. „No ovšem, strávil dětství ve Svatoňovicích a to je poutní místo. Jako kluk tam vídal procesí, poutě, parádu, obřady, to ho okouzlo a vtisklo se mu do paměti pro celý život.“ Pak jsme si ještě chvíli povídali. Měl Čapka rád a spojoval jeho osud s osudem mladého státu. Zavedl nás k oknu, z něhož byla nádherná vyhlídka na Prahu a řekl: „Dej bůh, aby s ním neodešla také všechna tahle krása. Bude to těžká zkouška.“

Sloužil za Čapka pontifikální mši a pohřbil jej na zasněženém vyšehradském hřbitově 29. prosince 1938. Ztichlé zástupy přátel a čtenářů přišly na poslední cestě doprovodit milovaného autora, ale i člověka zbožného, jehož náboženstvím byla víra v řád, v hierarchii etických hodnot a v mravní podstatu člověka. V jehož katolictví bylo trochu estetiky, trochu folkloru, trochu vzpomínek z dětství a mnoho, velmi

mnoho z jeho milované hronovské babičky.

Stýkal jsem se s Čapkem devatenáct roků a řekl bych, že jeho srdce toužilo po bohu, kterého mu jeho filozofický rozum nedovoloval uznat.

Proč mám Čapka rád

/Z dopisu národního umělce Karla Högra pro matiné studentů jilemnických škol, jež dne 14.10.1960 uvedla Městská knihovna v Jilemnicích pod názvem Čapkův Krakatit a tragédie Hirošimy. /

J. W. Goethe kdesi napsal: „Umělče tvoř a nemluv.“ Toho se držím, a když mám přestupovat tento herecký mravní zákon, není mi zrovna dobře. A tak vám asi nepovím, že jsem Prokopa vytvořil jako postavu čapkovsky prostého, plachého vědce, kterého jsem ve vrcholných okamžicích vyzdvihoval do nesmlouvavé tvrdosti, podtržené neochvějnou mravní základnou a charakterovou přímočarostí, jak to někdo o mně napsal a jak mi to tak trochu příliš zavání kritickou bezobsažností – vidíte, málem jsem se jí nakazil. Raději nežli o Prokopovi bych vám rád povídal o své lásce k Čapkovi. Mohl bych vám sice vyprávět o nejružnějších příhodách, které se během natáčení udály, o tom, jak jsem vlastně pomalu oblékal do toho Prokopa, dokud úloha a já jsme nebyli jeden člověk, ale to je příkaz herecké práce a ne žádná výjimka. Rád bych mluvil o tom, proč mám Čapka rád, proč po něm sahám do knihovny často a proč bych si myslil, že byste měli dělat totéž. Tedy za prvé – Čapek pro mne znamená autora jedinečně čistého a současně i vynalézavého jazyka. Takovou vlastnost poznáte totiž nejlépe, tehdy, když si autorovu knihu čtete nahlas.

Nedávno jsem četl štíhlou knížku autora - já vám neřeknu kterého - jenž byl prohlašován před nedávnem za velkou nadějí české prózy. Nechci mu upírat pozoruhodnost námětu, citlivost a procítěnost myšlenek, ale jazykově byly tyto myšlenky tak složité, jeho věty byly provlékány tolika větami vedlejšími, city oblékány do jazykového tvaru tak podivného, že snad se budete divit, jsem byl po přečtení knihy fyzicky unaven. Kdežto Čapek - a tady bych hned rád řekl, že nejsem přítelem jen starší literatury - v té jeho češtině, v prostotě jeho slov jakoby se člověk vykoupal. A přímo hmatatelně tu cítíte člověka - Čapka, člověka plachého a citlivého, člověka, který jakoby neviditelný má tak blízko k tomu, co je v člověku nejneviditelnějšího. Herec se setkává s Čapkem nejdříve na divadle. I já jsem se s ním setkal v „Loupežníkovi“ a hrál jsem tuhle úlohu rád. Ba ne, rád, to by bylo málo. Zpočátku jsem ji jen hrál, pak čím dál tím víc jsem se ji snažil žít. Protože - i když do vám mladým bude připadat protimluvné - nejtěžší role pro mladé lidi jsou mladí lidé. Tuhle kdesi vyprávěl Jaroslav Průcha, že začínal ve svém, tuším dvacetiletém mládí vousatým pětasedmdesátiletým dědečkem Dubským ve „Furiantech“. A víte, proč je tak těžké hrát mladé? Protože mládí hraje v mládí jen samo sebe. Jen to, co o sobě ví, jen to, co na sobě vidí. Ale hrát postavu na divadle, znamená jí dát všechno to, co na mládí vidí všichni lidé, dát jí takový povahový třetí rozměr, jestli vám tohle přirovnání něco říká. Shakespearově Julii je, milá děvčata, čtrnáct let, ale zkuste ji některá z vás čtrnáctiletých zahrát. I v literatuře je tomu tak. Čapkovi

bylo třicet, když napsal „Loupežníka“, jímž se s mládím loučí, a mně se dobře hrál, myslím pro mne vnitřně, ten vnější dojem na publikum nechci kritizovat, mně se dobře hrál před čtyřmi léty. A tehdejší můj věk už měl hezky daleko od fyzického a autorem předepsaného „Loupežníka“. A pak jsem se s ním rozloučil a lhal bych, kdybych řekl, že rád. Ale herec si musí najít vhodnou chvíli, nejen když k úloze přichází, tzn. aby nepřišel příliš brzy, nedozrálý, i když od ní odchází, aby v ní nepřežrál - no zkrátka hnilička. Jsou však mladší herci, na něž čeká „Loupežník“, aby jej podle svého temperamentu i chuti znovu probrigandili na jevišti. Ale vidíte, milí přátelé, já začal „Loupežníkem“ a vy jste chtěli inž. Prokopa, který je druhým pólem Čapkovy tvorby. Jenže to, co jsem řekl, musil jsem říci, protože mám dojem, že je povinností každého herce, když mluví jinde než na jevišti, před kamerou nebo před mikrofonem, aby ukázal, že herectví je kus života těžkého, ven i dovnitř, protože musí na jedné straně jako tlumočník dramatikův či spisovatelův co nejsuggestivněji tlumočit jeho myšlenku, necháváje v této umělecké práci velký kus sám sebe - jinak by to byl jen mluvící stroj. A na druhé straně při všech těch stovkách převleků do lidí nejruznějších dob, národů i společenských tříd zůstat svým, jak vědomou silou umění, tak i charakteru. To, co řekl jeden starý Francouz, že pro to množství charakterů, které herec hraje, mu už nezbývá místo pro charakter vlastní, to není pravda a je to urážka, je v tom kus smýšlení doby, která mísila herce mezi komedianty, šlejíře, cirkusáky a všem brala jejich právo na slušné umístění ve

společnosti. Ale už tedy konečně k tomu Prokopovi.

V tom Vávrově filmu není vše, co je v románu - to víte všichni, kteří jste román četli a teď jste se šli podívat na film, nebo budete vědět vy, kteří tohle budete dělat obráceně. Ale to neznamena, že herec hraje jen to, co je ve scénáriu napsáno. Četl jsem, musil jsem číst, a to z vnitřního rozkazu celý román a najednou. Protože ten můj Prokop musil být celým Prokopem bez scénaristické zkratky. Musil jsem číst ještě víc, reportáž Hearsyho o Hirošimě, dodatečně jsem se o skončení filmu ještě tak nějak vnitřně doladil Hirošimou Hrubínovou, vyšlou téhož roku jako film. Ne, ten Prokop nebyl lehkou úlohou. Stále jsem se v něm cítil jako tam na začátku románu. „Bylo mu strašně špatně, bál se, že padne, že mu praskne srdce a krev vyšpláchne ústy“, tak to tam říká Čapek. Ty všechny příhody kolem, které by vás možná mnohé zajímaly, to nebyl nic.

Čapek psal Krakatit 21 let před svržením bomby na Hirošimu, výbušnou látku pojmenoval podle jihomořské sopky Krakatoa, která kdysi proslula šíleným výbuchem, když se do jejího kráteru dostala mořská voda a popel prý byl ještě několik let v ovzduší - a ten Čapek jakoby nějak tušil, že si lidé udělají za čtvrt století nové Krakatoyi také v jižních mořích - tak to bylo nějak pod řádkami románu. To byla, milí přátelé, velká odpovědnost, udělat takovou úlohu. A každým rokem by ji člověk pravděpodobně hrál jinak, protože je to v první řadě podle mne hra vědeckého svě-

domí, vědecké morálky, přechodu od pyšného vědeckého individualismu ke skutečné lásce k člověku a k vůli zlepšit, ulehčit život a zbavit ho strachu. To by vám jistě lépe řekli vědci i politici sami. Herec vám může říci jen to, co řekl. To, co věda, politika předvídají na základě přesných metod, to Čapek tušil - snad nějak srdcem. Protože - ještě jeden příklad - v jeho Apokryfech z roku 1932 je apokryf o Lotovi, o té biblické postavě z města, které zničil tvrdý starozákonní Hospodin. V r.1932 jej Čapek psal - opakuji - a když já jsem to skoro zase po čtvrt století četl - a dodám, že s mrazením pod kůží - najednou jsem v tom viděl, cítil, jak bylo lidem v r.1938, když museli utíkat z domovů a často i z vlasti, tu šílenou beznadějnost emigrace a vášnivou lásku k domovu.

Myslím, že čas utíká, a nevím, řekl-li jsem vám to, co jste chtěli slyšet. Mělo to být o inž. Prokopovi, o postavě filmové. A já jsem vám chtěl povědět o Čapkovi, postavě lidské v tom nejhezčím slova smyslu. Zda se mi to povedlo, nevím. Já vám všem mladým přeji, abyste se brzy dožili toho, co se píše na předposlední stránce románu:

„Třeba najdeš, no třeba takové pf, pf, pf, víš, aby to dělalo jen puf, puf a pohánělo to nějakou věc, aby se lidem líp pracovalo.“

II. ZPRÁVY Z ČINNOSTI SBČ - OHLASY

Na večeru SBČ dne 11.XII.1978, který připomněl 40.výročí smrti K. Čapka, promluvil Unif. Prof. dr. František Buriánek DrSc. Účinkovali zasloužilý umělec Radovan Lukavský, člen ND a

zasloužilý umělec Václav Voska, člen MDP. Dvořákovo Rondo zahráli Fr. Kůda - klavír a Jan Pípal - violoncello.

Dne 25.XII.1978 o 11.hodině vzpomene SBČ 40.výročí Čapkova úmrtí u jeho hrobu na Vyšehradě. Promluví předseda SBČ dr. F. Krčma.

Na 26.XII.1978 zařadila Lyra Pragensis do programu v Martinickém paláci Dopisy Anielce, korespondenci K. Čapka ze studentských dob. V režii Josefa Protivy recituje Petr Svoboda, na kytaru hraje a písničky ze své tvorby zpívá Zdenka Lorencová.

Pro první měsíce příštího roku připravuje SBČ tyto pořady: dne 18.I.1979 se koná Večer Apokryfů s Milenou Steinmasslovou. Na 22.II. chystáme večer Shakespeare - Čapek s úvodním slovem Dr. Aloise Bejblíka. Dne 10.IV. se bude konat večer Ratolest a Vavřín. Všechny literární podvečery jsou ve čtvrtek a pražští herci zarecitují ukázky z díla K. Čapka.

Vinohradské knihkupectví v Jugoslávské ulici č.15 se bude nadále jmenovat KNIHKUPECTVÍ KARLA ČAPKA. Vedoucí prodejny Petr Koháček nám sdělil, proč se jeho kolektiv k tomuto činu rozhodl: „Protože máme dílo Karla Čapka rádi. Ceníme si ho pro jeho tichou a o to upřímnější lidskost, vážíme si ho pro krásu české řeči, kterou se tak mistrně vyjadřoval. Obdivujeme se mu jako krásnému člověku. Závěrečnou část života prožil v naší čtvrti na Vinohradech. Je to z naší strany malinká splátka a dík mladých knihkupců za krásné dílo. Zároveň nás však zavazuje čapkovsky žít a jednat s lidmi“ Jaká bude činnost knihkupectví? „Chceme, aby obsluha v našem knihkupectví měla vysokou kulturní úroveň. Protože čapkovská literatura bude i v dohledné budoucnosti nedostatková, budeme vedením našeho podniku při jejím rozdělování zvyhodňování. O každé knize budeme informovat hlavně členy SBČ. Čtenáře budeme na knihy upozorňovat zvláště upravenými výlohami. Budeme připomínat čapkovská výročí. Chceme podporovat činnost SBČ.“

Zpravodaj SBČ, 8. číslo, prosinec 1978
Neprodejný výtisk - jen pro vnitřní potřebu
Společnosti bratří Čapků. Z pověření výboru
SBČ redigují K. Čechák, J. Opelík, J. Raitman-
nová-Scheinpflugová, J. Slavík, J. Šetlík.
Zpravodaj je rozesílán podle potřeby a
technických možností.

Adresa Společnosti: Poštovní schránka 284,
hlavní pošta, Jindřišská 14, 110 00 Praha 1.
Účet u Státní banky čs. Praha 1, č. 11-3001-
8, běžný účet č. 909 542 České státní spo-
řitel-ny, městská pobočka Václavské nám. 42,
110 03 Praha 1.